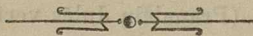

ŽVAIGŽDĖ - The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3654 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00, SINGLE COPY 50c.

Rugpiutis m. -- August, 1941

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under Act of March 3, 1879.

PRANAČIŲ JULĖS ISLEISTOS KNYGOS:

Amerikos Lietuvių Pirmieji Profesijonalai ir Kronika (Kun. A. Miluko paskaitos) tomas I.	\$2.50
„ „ „ tomas II.	2.00
Amerikos Lietuvių Kronika (Kun. A. Miluko)	3.00
„Aušros“ Pirmųjų Numerių fotografijos	.50
„Aušros“ 50 metų Sukaktuvės	.50
Apie kun. Adomą Grinevičių (Kun. A. Miluko)	.10
Daktaras Petras Matulaitis. (Kun. A. Miluko)	.25
Delko mūsų katalikiškoji spauda silpnutė	.10
Kun. Dr. M. Gustaitis (Kun. A. Miluko)	.15
Kun. J. Balvačo (Geručio) Laiškai	.50
Kun. Silvestras Gimžauskas. (Kun. A. Miluko)	.10
Kun. A. Kaupo Laiškai	.50
Kun. Martynas Sederavičius ir Jo padėjėjai	.50
Kun. A. Miluko Darbuotė (1890-1930)	.50
Kun. Kazimieras Jaunius (Kun. A. Miluko)	.10
Kun. A. Staniukyno Laiškai	.50
Laisvosios Lietuvos Atlankytų (Pranačių Julės)	2.50
Lietuvių Tautos Istorija. (Kun. A. Jusaičio)	.75
Lourdes'o Šv. P. Marijos Mėnuo (Pranačių Julės)	.50
„Motinėls“ Draugija (Kun. A. Miluko)	.50
Ne Mieste Laimė. (Pranačių Julės vertimas)	1.00
Laiškai iš Ispanijos (Pranačių Julės)	1.00
Petras Kriaučiūnas (Kun. A. Miluko)	.15
„Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvės“ (Su daugybe iliustracijų ir doku- mentų fotografijų). 782 psl.	6.00
Seinų Seminarija ir Lietuvos Aabudimas	.30
Viešnage Šeštokuose. (Pranačių Julės)	2.00
„Žvaigždės“ ir jos leidinių paminėjimas	.50
30 m. Spaudą Atgavus (Aušros fotografijos)	2.50

Skaitytojų, kurie patėmytų šituose lapuose
ką taisytino, prašome pranešti "Žvaigždės" re-
dakcijai, kad, perspaudinant atskiroje brošūroje,
nepasikartotų klaida.

IŠEIVIJOS PRADŽIOJE.

(Tęsa žiur. sekantis p.)

1885 m.

1885 m. susikuria dvi grynai lietuviškos parapijos: Pittston'e, Pa., ir Mahanoy City, Pa., ir 4-rios draugijos:

Cleveland, Ohio, šv. Jurgio draugija;

Mahanoy City lietuviai galutinai atsiskiria nuo Shenandoah'rio ir sudrūtina savąją lietuvišką parapiją, užmegstą 1884 metais.

New York'e, N. Y., sukurta "Lietuvos Mylėtojų" draugija "LietuwiszkaJam Balsui" leisti. 1888 m. perkėlus "Liet. Balso" spaustuvę ir redakciją į Shenandoah, Pa., draugija pakriko. Jos turto ilkučiai sunaudota brošiūrai (24 p.) "Lietuvos Mesijas" išleisti. Klek nepriteko lėšų, tai pridėjo šenadoriškė Vytauto draugijėlė, paskui greit pakrikusi.

Pittston, Pa., šv. Kazimiero draugija, kurios nariai

Andriaus Tepliušio raginami pradeda kurti to paties vardo parapiją tais pačiais 1885 metais. "Tada buvę Pittston'e į 200 lietuviškų dūšių ir 5 šeimos lenkų" ('11 "Žv.," N15). "Pittston'o Lietuvių Istorija" apie tą vyriausią parapijos kūrėją rašo: "1869 m. pabaigoj į Pittston'ą atvyko Andrius Tepliušis, nuo Alvito, tretininkas ir uolus lietuviškųjų knygų platintojas Vilkauskio apskrityje." A. Tepliušis turėjo bėgti iš Lietuvos, nes rusų žandarai susekė jo darbuotės pėdsakus. (Slgk. "Pirm. Am. L. Prof. ir Kronika," t. I, p. 125-127.) Čia apsistojęs, tuojaus užsisakė iš Lietuvos devocijonių ir leidosi po Amerikos miestus platinti (p. 11).

Parapijos lietuviškumo pamatams sutvirtinti A. Tepliušis su draugais, gavę vyskūpijos leidimą, padavė prašymą Luzernės apskričio teismui, kad jų "šv. Kazimiero

lietuvišką parapiją" inkorporuotų. Inkorporavimo aktas (charter) įregistruotas pasaulinės valdžios įstaigose 17 d. lapkričio, 1885 m. Pensylvanijos valstybės tas leidimas-charter'is išduotas šiems asmenims: Vincent Blažys, Mathias Kashuba, Anthony Kline (Klimas), Kazimier Kizis, Simon Kizis, Anthony Kizis, Joseph Yawu-lis, George Balchunas, Andrew Teplushewich, John Mozuraitis, Joseph Lopeta, ir Joseph Maurukas. ("P. L. I.," p. 16.)

Šenadorio Lietuvių Pirmasis Orkestras—First Lithuanian Band of Shenandoah, Pa. (žr. prof. J. Žilevičiaus "Amerikos Lietuviai Muzikos Garsuose").

Waterbury, Conn., susikuria irgi šv. Kazimiero draugija. Šios draugijos žymiausias kūrėjas Juozas Dani-sevičia pirmas paskelbė per "Wienibę Lietuwninkų (1886 N21) raštą, kviečiantį Amerikos lietuvius į pirmąjį visų lietuvių katalikų susivienijimo suvažiavimą: "kad sulaukus didelės naudos ir garbės lietuwninkų, paduokime sau rankas broliškos sutarties." (Sk. "Sp. L. ir Am. Liet. Org. Suk.," p. 536-537.)

* * *

1885 metais pirmą kart mėginta "sutverti (sk. su-kurti.—Red.) lietuvišką tautišką bažnyčią, paremtą ne ant Romos dogmų, bet ant mokslo, dorybės, meilės, teisybės..." To sumanymo autorium buvo ex-studentas Jonas Šliupas, jau pramokęs zecerlauti Tvarausko spau-stuvėje ir kartu ėjęs laikraščio "Unijos" redaktoriaus pareigas. Rašė apie tai jis pats (Dr. Šl.) 1907 m. bro-šūroje "Lietuviai! ar gerasis kelias..." ir tt.

"...Nėra vyskūpo, kuris maskolių valdžiai nebūtų tarnavęs po prisieka nuo 1795 m. Kožnas iš jų, tai

yra lietuvių tautos, o ypatingai liaudies, vilkas avies kailyje. Vyskūpų pėdomis sekė jų agentai, kuriuos šiandien žmonės vadina vardu 'dvasiškujų tėvų'... Prie stervienos visi varnai vienaip knarkia, taigi prigulėdami prie Romos bažnyčios turi ir popiežių politiką prilaikyti. Laikas yra sutverti lietuvišką tautišką bažnyčią, paremtą ne ant Romos dogmų, bet ant mokslo, dorybės, meilės, teisybės... Mintis puiki, tokia, kokią mes bandėme pravedinti New Yorke 1885 ir 1886 m., bet žmonės neapsišvietus, neištengėme pervesdinti pirmoje lietuvių bažnyčioje Amerikoje..." (Po teisybei, New Yorko lietuviai neturėjo savo bažnyčios. Arkivyskūpo įgaliotas ištirti, ar galima įkurti parapiją lietuviams, kun. A. Varnagiris laikė pamaldas tėvų kapucinų šventynėje prie Pitt gatvės. Ir pats šliupas "L. Balse" rašydamas apie "Krikšto pasigavimo Lietuvai" sukaktuves tą faktą pripažįsta. New Yorko lietuviai savą parapiją sukūrė vien 1903 m., kuri ir dabar katik laikosi.—Red.)

"Ir todel"—tęsia Daktaras Jonas šliupas savo viršminėtame "manifeste"—"ir Amerikoje lietuvių bažnyčia nuėjo šuntakiais, tautai ant nenaudos. Žmonės rodo sutvėrė suvirš 60 bažnyčių ir prie jų užlaiko apie 25 dievo drigantus. Ir kokią naudą turi išleide per 25 milijonus dolerių užlaikymui kunigų ir nupirkimui bažnytinių trobų bėgyje 20 metų" (p. 44-45).

Paskaitoje apie pirmąją Brooklyn'o šv. Jurgio par. („A. L. XIX Š." p. 192-213) paminėta apie "neprigulmingos bažnyčios" sumanytojo taktiką ir gudriai kamuflažuotus* planus tiems sumanymams įkūnyti. Baltimorės

*Su "neprigulmingos nuo Romos dogmatų," "tikrai tautiškos bažnyčios sumanymu spaudoje pirmą kartą šliupas pasirodė tik 1890 metais. (Žr. '90 "V. L.," N28, p. 8! 1898 "Tėvynė," N9, p. 294.)

klebonas kun. P. Končius, kviečiamas New Yorkan klausytų velykinės išpažinties, į niekus pavertė “tuos atskalūniškus užsimojimus.” Jisai (kun. Končius) sutiko atvykti klausytų velykinės išpažinties vien atsiklausęs pirmiau ir gavęs vietos arkivyskūpo leidimą ir jo nuskirtoje bažnyčioje, visai ignoruodamas “šv. Traicės parapijos draugijos” sekretorių ir “Unijos” redaktorių J. Šliupą. Šis tada, N14 “Unijos,” įtaria kun. Končių, būk tas norėjęs “lietuvišką vienybę išdraskyti” ir plėsti “parapijos garbę ir lietuvišką šlovę.” Sukilus dideliems vaidams “už bažnytinius dalykus,” “Unijos” leidėjas M. Tvarauskas paleido iš vietos redaktorių, bet tas neužbaigė suirutės New Yorko lietuviuose. J. Šliupas savo antikatalikiškąją, fanatišką sektantizmą perslunkusią veiklą sugebėjo kamuflažuoti lietuvišku tautiškumu.

“...Nesulaukdamas lenkų paspirties T. Tvarauskas tetroško leisti vien lietuvių kalba ‘Uniją.’ Tad parašiau ‘Pakvietimo raštą,’ išėjusį 9.X.’84...” (“Jaunatvė,” p. 75)... “Unija” žadėjo eiti kas savaitė ir kaina buvo nustatyta 2 doleriu metams. “Unija” buvo trišpaltė, 11X8 colių spaudos dydžio, 4 puslapių... (ib. p. 76)... Lietuviai suvalkiečiai, Tvarausko draugai, ėmė leidėjui skųstis dėl “žematiškos” mano kalbos, kitiems formatas ‘Unijos’ buvo per mažas, taip kad ją gėda esą svetimiems parodyti... (ib. p. 77)... Nuo Nr. 4 ‘Unijos’ Tvarauskas mano raštus savotiškai perrašinėjo iki Nr. 9, o savo jis vos tik kelis vertimus tepridėjo...” (ib. p. 78).

Viršminėtų sakinių autorius 1885 metais pamflete “Asz ir Lietuwa” rašė apie savo ir Tvarausko vargus: “Aš buvau biednas... Tvarauskas buvo taip biednas,

kad vargiai turėjo kokią dieną pavalgyt... drauge su juomi vargau vargus, kokius retai kas norėtų pakelti..." (p. 8).

"Unija turėjus apie 250 užsimokėjusių prenumeratorių. "Jaunatvės" autorius perpasakoja 14-os jos numerių turinį ir baigia pasakojimą paminėjimu savo privertino pasitraukimo nuo to laikraščio:

"...turėdamas 5c kišeniuje, pasilikau išmestas iš darbo ir atsidūriau gatvėje... 'Uniją' Tvarauskas leidė pats vienas, išėjo, regis, 10 numerių, iki numirė bene su 25 numeriu. Žinoma ten man nesigailėta pipirų, kam aš noris 'visą svieta' aukštyn kojomis apversti,' o aš vargšas kiutinėju po miestą dar biednesnis negu kuomet buvau buvęs: be skatiko, be darbo, be duonos..." ("Jaunatvė," p. 110.)

* * *

"Lietuviškas Balsas" pradėjo eiti 1885 m. liepos 2 d. — "Turtu Lietuwas Myletoju—Rėdytojas Jonas Šliupas, Naujame Jorke." Tas laikraštis buvęs tautiškos dvasios, tirštom antireliginėm priemonėm greit apsikaisė asmeniškoms neapykantoms usnimis. Šitos jo ydos ir nesugebėjimas duoti skaitytojams reikalingiausių informacinių pobūdžio naujienų, greit atgrasino didžiąją jo bičiulių dalį. Nepraėjus nei pusei metų, laikraščio ėmėjų skaičius sumažėjo 500 nuošimčių. Pradėtas leisti 500 egzempliorių tiražu "Lietuviškas Balsas" baigė savo pirmą pusmetį tik su 100 skaitytojų. Kitais metais žymiau sumažintas jo formatas, o 1887 metais išleista jį kelis kart maželyčių knygelių formatu. 1888 metais perkeltas šenadorin ėjo vėl laikraštuko formate. 1889 metais, išėjus keliems numeriams, jis baigė savo dienas.

* * *

“Lietuviškojo Balso,” “Wien. Liet.,” vėliau “Saulės” (su riebia pornografija) gazetinis jovalas anų laikų lietuvius skaitytojus išėivius gramzdino “kultūriniam” dumble...

Daugiausia lygsvaros neteko “Liet. Balso” redaktorius ir jo rašytojai 1886 m., kada Plymouth’e, Pa., pradėjo eiti didelio formato savaitraštis “Wienibe Lietuwniku,” kurį jos priešai vadino “paklode.” “L. B.” leidėjai, pradėdami leisti laikraštį savo tikslu skelbė: “mokinimą brolių ir jų švietimą, gaivinimą meilės vienas kito, didinimą vienybės lietuviškos ir sutikimo.” Pasirodžius gi “Wienibe Lietuwniku” ir radus žmonėse pritarimą, tie patys “Liet. B.” leidėjai, rašytojai ir redaktorius pradėjo popierinę kovą ir šiurkštumais iškašytas polemikas, sukėlusias žemos kultūros oponentuose šlykščių šlykščiausius pasikolijimus. “Wienibe Lietuwniku” mokėjo atkirsti žodį žodžiu, dar gi su priedais, kurie kėlė didelius ginčus lietuvių lankomose karčiamose. Pasak “Lietuviškų Raštų ir Raštininkų” (p. 227): “Vaidai kilo smarkūs ir karčiamose ir susirinkimuose, žmonės neretai kumščiomis ėmėsi už apskelbtas žinias.”

1886 m.

Freeland'e, Pa., susikūrė bendra lietuvių, lenkų ir slavokų parapija, pagaliaus (jau XX amžiuje) palikusi vienu lenkų globoje. (Žr. šių kn. p. 148-152.)

Slavokams sukūrus savąją parapiją, lenkai mėgino varu pagrobti parapijoje šeiminkavimą. Po peštynių ties bažnyčia prasidėjo bylos teismuose, kurie palaikė lietuvių pusę. Tada lenkų būrys susirašė į neprigulmingą parapiją, kurioj klebonavo porą metų Dr. Šliupo įnamis lietuvis ex-kunigas B. Dembskis (1894 "V. L.", p. 268, 289, taipgi '95 "V. L.", p. 71; '98 "Rytas," N15). Šitojo "lenkų klebono" įtakai pasidavė ir vietos lietuvių dalis. Pasekmė to visko—šv. Kazimiero lietuvių parapijos susilpnėjimas. Ištikimiams parapijiečiams lietuviams neišgalint parapijos išlaikyti, Scrantono vyskūpas pavedė ją lenko klebono globai. Šiandien Freeland'e jau nėra lietuvių parapijos. Gi išeivijos pradžioje, pasak "Lietuviai Amerikoje" knygų autorių, "freelandiečiai ir hazletoniečiai vieni iš pirmutinių pradėjo tvirti lietuviškas parapijas" (p. 60).

1886 m. susikūrė lietuvių susišelpimo draugijos šiose vietose:

Brooklyn'e, N. Y., šv. Juozapo;

Chicago, Ill., šv. Kazimiero;

Cleveland, Ohio, šv. Kazimiero, šv. Jurgio ('95 "V. L.", p. 240; 1911 "Žv.", N15).

Mahanoy City, Pa., šv. Jono Krikštytojo.

Plymouth'e, Pa., šv. Kazimiero;

Chicagiškės šv. Kazimiero draugijos atstovai, ypač dr. Kasakauskis, su pittstoniečiu Tepliušiu ir waterburiečiu Danisevičium labiausia pasidarbavo "Susivienijimo lietuviškų draugijų" kuriamame suvažiavime, kad ta naujoji organizacija liktų grynai lietuviška, ne bendra su lenkais, kaip to norėjo Plymouth'o "Wienibės Lietuwnikų" ponas leldėjas ir redaktorius. ('86 "Wien.

L." NN.21, 26, 42; "Sp. L. ir Am. Liet. Org. Suk." pp. 537—550; '86 "Liet. B." pp. 126, 134.

Shenandoah, Pa., Vytauto susišelpimo draugija "ant grynai lietuviško pamato" ('86 "L. B." p. 103). Su šenadoriške š. Jurgio draugija ji "pristojo prie Susivienijimo" kurio kuriamamjam suvažiavime (rugpiučio 15 d. 1886 m.) šenandoryje, tai draugijai šelmininkaujant, St. Miliauskas buvo išrinktas naujos organizacijos išdininku ('86 "L. B." p. 125). Po iškilusių ginčų ("A. L. XIX š." p. 220—239) šv. Jurgio draugijai atsisakius nuo bendravimo "su šliup-tarniais", jos atstovai, tame suvažiavime dalyvusie, turėjo atsisakyti iš paskirtų jiems valdybos vietų. Vytauto gi draugystės nariai palaikė "L. Balso" pusę. 1887 m. "L. B-so", jau mažėlyčių knygelių pavidale išeinančio, N.5—6 (28. II laidoje) skaitome:

"Vytauto draugystė susirinkime 20 vasario dienos sutarė pinigus Susivienijimo laikyti savo kasoje, iki ateinantis seimas nuskirs kasierių Susivienijimo. A. Kapočius yra išrinktas kasierium del pinigų kuopos iki Susmas duos kasierių. Kasierius Susmo St. Miliauskas pasirodė tuomi tarpu neištikimas, nes jis sulaužė savo padarytus prižadus akyse delegatų ant seimo 15 rugp. šenandoryje" (p. 70). Ši draugija, 1888 m. "L. Balsui" atsikrausčius į Shenandoah, padėjo tam laikraščiui išsilaikyti čia visus metus.

Vytauto d-ja su "Lietuvos Mylėtojais," "Lietuwiszkojo Balso" leidėjais, 1890 m. išspausdino 24 puslapių brošiūrą "Lietuvos Mesijas. Parašė lietuviams del prasi-blaivinimo nuo prietarų ne-kunigas." Tai atgarsis J. Šliupo nedėldieninių prakalbų šenadorio svetainėse 1888 m. Lietuvos ir Amerikos laikraščiuose tilpo atgarsiai sujudimo, kurį sukėlė tos brošiūros paskleidimas (žr. "Varpo", 1891, N3, 1891 m. "Ven. L." N9). Daug rašė apie ją ir "Saulė." Šitoji draugija po tam greit pakriko.

1886 m. vasario 10 dieną Plymouth'e, Pa., pradeda eiti ir išeina kas savaitė "Wienibe Lietuwniku." Tai "savastis Juozo Paukščio ir Antano Pajaujo,—Rašytojas D. B. J. Tamašauskas" (sk. Bačkauskas—Red.). Įsivyravę, Mikui Tvarauskui su Jonu šliupu susivaidijus, "Unijoje" ir "Lietuwiszckame Balse" asmeningi ginčai, "Wienibel Lietuwniku" su "Lietuwiszckuoju Balsu" susikirtus, plačiu upeliu patvįsta ir greit virsta aršiausiais pasikolijimais, pramanytais priekaištais: jaunoje lietuvių išeivijos literatūroje "išbujoja šlykščiausio chamizmo piktžolės" (Am. L. Kr., p. 20). Pirmus kelis metus tas laikraštis ("W. L.") piršte piršo savo skaitytojams bendrą su lenkais sugyvenimą parapijose ir kitose organizacijose... "Turime tą išmintį, jog esame kūdikiais vienos motinos tėviškės" (sk. ojczyznos)—rašė pirmame savo gazetos numeryje leidėjai. Gi jos redaktorius irgi tame (1-me) numeryje, pakartojęs leidėjų vietos dienraštyje (anglų kalboje) pagarsintą skelbimą, gyrėsi, jog "W-be L." pradėta leisti, idant "užgydyti pakilusį skirtumą tarp lenkų ir lietuvių".

Iš 1886 ir 1888 metų "Susivienijimo Lietuviškų Katalikiškų Draugysčių" protokolų sužinome, jog "Wienibės L." ponų nenusisekę pasiryžimai ('86 "W. L." N26) padaryti tą organizaciją bendra ir lenkams buvo pakartoti ir 30-31 d. spalio mėnesio 1888 m. suvažiavime Mahanoy City. "Jeneralnas Sekretorius" Juozas Paukštis ("W. L.") leidėjas, skelbdamas šitojo seimo protokolą, 11-me paragrafe prisimena, jog "Susivienijimas Lietuviškas" ir "Związek Narodowy" yra geru, ba jame talpinasi katalikai ir kunigai.* Apie Paukščio lenkomanišką veiklą kalbėta ir "Susivienijimo Visų Lietuwninkų"

*Sk. "P. A. L. Pr. ir Kr." t. I, p. 139-143.

seime Šenadoryje. 1886 m. "Lietuviškame Balse" (p. 126) skaitome tos organizacijos protokole, J. Šliupo rašytame:

"...ištartį paniekinimą J. Paukščiui, išduotojui 'Wienibės' Plymouthe, už tai, kad paniekino Lietuvos ženklą, stengėsi suardyti visą pradžią susivienijimo, delegatus visaip kaip išbiaurijo; toliaus už tai, kad jis lietuvininkus parduoja lenkams, lietuvininkus atkalbindamas nuo sutarimo savo tarpe, ant galo ir už tai, kad drasko giminės laimę, gundydamas vyrus barbariškai elgtiesi su savo pačiomis". Apie "W. L." įkurimą ž. "Pirm. Amerikos Lietuvių Profesionalai ir Kronika" (p. 79-102), "Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvės" (p. 492—522).

"Wienibes Lietuwniku" vyriausiu siekiu, sulyg jos redakcijos ir leidėjų pareiškimą anglų spaudoje ir jų pačių organe (žr. 1886 m. "W. L." N1), buvęs noras "užgydyti skirtumus, iškilusius tarp lenkų ir lietuvių tautos—to heal the differences that have arisen between the Lithuanian and Polish races..." "Nemislijam vest vainos su polskom gazietom, ba turime tą išmintį, jog esame kūdikiais vienos motinos 'Tėviškės,' o šlektas tas, kurs į savo lizdą dergia..." Tik 1889 metais apsigyvenęs Plymouth'e aušrininkas kun. A. Burba su teikė tam savaitraščiui gryną lietuvišką pakraipą. Iki 1896 metų Burba buvo nuolatinis "Vienybės Lietuvininkų" bendradarbiu ir darė didžiausios įtakos jos ideologijai. Knygoje "Pirmieji Amerikos Lietuvių Profesionalai ir Kronika" (t. I, p. 79-99) tilpo mano paskaita apie "A. Pajaujį ir J. Paukštį—'Wienibes Lietuwniku' įkūrimą." Be daugelio citatų iš pirmųjų to savaitraščio numerių, skaitytojas ras ten paminėtus ir pirmus jo padėjėjus ir rašytojus—brolių Augustiną Zeitzą, Petrą Saurusaitį (kunigą) ir k.

* * *

1886 m. Joninėse 24 d. birželio New Yorko lietuviai minėjo įveidimo Lietuvon krikščionijos 500 metų sukaktuves. Iš ryto buvę mišios vokiečių kapucinų bažnyčioje prie Pitt gatvės. Vakare Supp & Lang Harmony Rooms svetainėje, po numeriu 139-145 Essex gatvės daryta pokylis. Vakaro vedėjais buvę: A. Vyšniauskas, jo vietininku Al. Šimkauskas, o Jonas Šliupas sekretorium. Susirinkime kalbėję: Pr. Ramanauskas, Pr. Bačinskas, Missiewicz, lenkų Moniuškos draugijos nariai pagiedoję lenkiškai "Palaimink mus." Po trumpo adv. Christopher'io angliškos kalbos, Marė Sasnauskaitė, 12 metų mergaitė, deklamavo J. Miglovaros eiles:

"Mes ne lenkai, ne maskoliai,
Ne vokiečiai, ne totoriai—
Mes lietuviai sulyg šioliai,
Visad elgiamės padoriai."

Gruenberg'as (žydas) vokiškoje ir lenkiškoje savo kalbose pasakojęs apie senovės lietuvių "apnožėsimą," kunigų ir dabartinės krikščionybės išsigimimą, naująją gamtos tikėjimą ir t. t.

Lenkų Moniuškos draugijai sudainavus "Ašaras," lenkiškai kalbėjęs Šliupas ir atradęs pas lenkus "partiją, su kuria lietuvininkai gali eiti drauge, tai yra partija Proletariato;" ale geismai Proletariato dėl lenkų čionbuvių tai—"zasady przewrotu i skoszlawienia porządku spolecznego i wszystkiego tego, cosmy dotychczas byli przywyczajeni czcic i uważac za święte..." ('86 L. B., po. 100.)

L. Šliupienė "iš galvos atskaitė savo tai dienai parašytą atmintinę dainą."

P. Paseckas ragino skaityti "Liet. Balsą." Vėl kalbėjęs J. Šliupas "apie reikimą pildyti lietuvininkams sa-

vo pareigas ties kitais žmonėmis, nors niekaip nesikreipiant nuo savo tiesų, nes taip velyja naujagadyniškas doros mokslas." ("Liet. Balsas," p. 93, 99, 100, 101 ir 110.)

Šitame "atsiminime pasigavimo krikščionybės" nedaityvavo "Durnybės" (taip "L. B-se" vadinta įkandžiai "Wienibe Lietuwniku") šalininkai—šv. Juozapo draugija, vadindami tas apeigas "lietuviškų, lenkiškų ir žydiškų socialistų mitingu merdėjančiam 'Liet. Balsui' paremti."

* * *

Tais (1886) metais įsikūrė dvi centralės Amerikos lietuvių organizacijos, būtent: Susivienijimas visų lietuvininkų Amerikoje ir Susivienijimas lietuviškų katalikiškų draugysčių Amerikoje.

Pirmosios organizacijos kuriamasai suvažiavimas buvęs 15 d. rugpiūčio mėnesio Shenandoah, Pa. Daug žadėjus, nieko nepadarius, ji pakriko 1888 metais. Jos turto likučius (\$27.32) atiduota 1890 metais Baltimorės Lietuvių Mokslo Draugijai. (Žr. "Lietuviai Pennsylvanijoje," t. I, p. 46-8; "Pirm. Am. Liet. Prof. ir Kr.," t. I, p. 111-113; "Susiv. Liet. Am. Istorija," p. 18.)

Antrosios organizacijos—"Susiv. visų liet. kat. dr-jų" kuriamasai suvažiavimas buvo Plymouth, Pa., 22 d. lapkričio. Nuo savo trečiojo suvažiavimo (1888) Mahanoy City ši organizacija vadinosi "Lietuvišku Susivienijimu Amerike"; inkorporavimo rašte (1889 m. lapkričio mėn. 4 d.) ji užvadinta "Susivienijimu Lietuvininkų Amerike." 1902 m. skilo į dvi dalis: Susivienijimą Lietuvių Rymo Katalikų Amerikoje" ir "Susivienijimą Lietuvių Amerikoje," kurios ir dabar tebeveikia.

1930 metais po seimui Chicagoje nuo "S. L. A." atskilo lietuviai komunistai ir sukūrė savo "Susiv. Liet. Darbininkų".

1887 m.

1887 m. sukurta viena grynai lietuviška parapija (šv. Jono Krikštytojo Baltimorėje, bendra lenkų lietuvių šv. Petro ir Povilo parapija Hazelton'e ir šešios susišelpimo draugijos:

Baltimore, Md., šv. Jono Krikštytojo;

Gilberton, Pa., Broliškos Pagelbos;

Mahanoy City, Pa., šv. Juozapo ir Lietuviškos Orkestros (beno)—dvi draugijos.

Mt. Carmel, Pa., šv. Petro ir Povilo;

Hazletono parapijos lenkų parapijiečių sukeltas riaušes plačiai rašė angliški laikraščiai. Paminėta apie tai "Lietuvių Amerikoje" autorius (p. 56) ir "Am. Liet. XIX š. skyriuje XVI, p. 146-147.

1887 m. atvykęs iš Lietuvos kun. P. Abromaitis ir Scrantono vyskūpo įgaliotas globoti Hazletono lietuvių ir lenkų reikalus, sukūrė ten bendrą lietuvių-lenkų parapiją, kuri su laiku paliko grynai lietuviška, taip pat kaip ir 1886 m. kun. A. Varnagirio netolimame Free-land'e sukurtoji bendra lietuvių-lenkų šv. Kazimiero parapija. Lenkai vėliau kėlė maištus, bet kad pradžioje buvo geri raštai padaryta, nieko nepešę turėjo atsiskirti nuo lietuvių ir savas parapijas įsikurti.

* * *

New Yorke. 3 d. kovo minėta 25 metų baudžiamų panaikinimo sukatkuvės. Kalbėję: J. Šliupas, Wyrzykowski ir Kolyta. To minėjimo sumanymą skaitome Aglės (Šliupienės) rašte "Paminėkime 3 dieną kovo," 1887 "L. B-so" N2-me: "Lietuvninkai Naujorke d. 21 Sausio sutarė iškilmingai apvaikščioti 25 metinį paminėjimą išnaikinimo baudžiamų Lietuvoje. Mūsų broliai latviai kožną metą tą šventę gana linksmai praleidžia, tegul gi ir mes neatsiliksim užpakalyje savo giminaičių" (p. 28).

Tame pačiame ("L. B.") numeryje skaitome:

"Paukščio Wienibei uždrausta žengti per slenkstį rėdystės L. Balso...

"...Naujorke V. Šelaitis neseniai padavė projektą įsteigti draugystę, kurios sąnariai užsiimtų dainavimu, muzika ir teatrališkais parodomis... Pirmas susirinkimas draugų bus 30 d. sausio, nedėdienyje, 2 adyną po pietų, ant Rivington St. N16..." (p. 32).

Tos draugijos sukūrimas paliko vienu sumanymu, ji nesusibūrė.

* * *

"Lenkų Lietuvių Klioštorius; Augustinas Zeitz, zokoninkas, buvęs "Gazietos Lietuwiszkos" sądarbininkas, apvažinėjęs visas pabulkes Jungtinių Valstybių, kur tik lenkai ir lietuviai gyvena, sugrįžo vėl atgal į šenadorį ir čia lauks iš Galicijos popierių, kurių sulaukęs leis rinkti pinigus nuo lenkų ir lietuvių dėl pastatymo klioštoriaus; jau žemę gyrėsi turįs dėl klioštoriaus (Wisconsin valstybėje—A. M.)... Lietuvninkai pinigus naudins apverstų duodami ant lietuviškos mokslavietės, kurią mūsų Sus-mas veikia įstengs įkurti..." ('87 "L. B." p. 50).

Iš sekančio (4 ir 5-jo) "Liet. Balso" numerio patiriame, jog "zokoninkas Zeitz" lenkų laikraštyje "Wierus" žadėjęs "net du klioštoriu—vieną Offo Parke (Wisconsin valstybėje), o kitą apie Plymouth'ą"—įtaisyti. Toliaus "L. B-so" korespondentas įtaria tą vienuolį betalikininkaujant Paukščiui, "kad nusmaugus kylančią lietuvišką dvasią" šenadoryje (p. 70). (Broliis Augustinas kalbino savo pažįstamuosius užsirašyti "Wien. Lietuwnikų" prenumeratoriais.)

Pirmieji Vartotojai

Šenadoryje pagaliaus įsikūnijo nuo seniai peršamas brolio Augustino sumanymas įkurti savąją vartotojų draugijos valgomųjų daiktų krautuvę. Tas įvyko daugiausiai šv. Jurgio draugijos narių rūpesčiu. Sudėjus reikalingus pinigus, sudaryta ir visa tvarka būsimos veiklos.

“Šenadoryje jau yra padarytas pirmas žingsnis tokios pat draugystės, kuri uždės kromą ant akcijų”— taip rašė 1888 metų “Liet. Balso” (kartik atsikrausčiusio šenadorin iš New Yorko) pirmame numeryje vyriausias anuomet jo bendradarbis J. Andžiulaitis. “Pennsylvanijos Lietuvių” knygelėse (p. 103-4) plačiau aprašytas tos krautuvės pirmieji pasisekimai ir paskesnis jos rėmėjų pakrikimas.

1888 m.

1888 m., nepaisant šešių mėnesių bedarbės, didelio streiko Penssylvanijos angliakasyklose, Amerikos lietuviai sukūrė 9 susišelpimo draugijas.

—“Progressive Encyclopedia” (t. 7) kalba apie “Knights of Labor—Darbo Karžygių” organizacijos garbingus žygius, kaip palengvinus Amerikos darbininkų gyvenimo sąlygas. Ta draugija, užsimezgusi 1869 m. Philadelphijoje, o 1886 metais sulaukusi didžiausio (300,000) narių skaitliaus, vėliaus užleido vietą kitai darbininkų organizacijai — American Federation of Labor, sukurtai 1881 m. Darbo Karžygių įtakai susilpnėti daug padėjo ir nenusisekęs angliakasių streikas, kuris po 6 mėnesių bedarbės pasibaigė visišku darbininkų pralaimėjimu 1888 metais. Lietuvių Darbo Karžygių tarpe buvęs žymus būrelis angliakasių (tik šenadoryje 1886 m. buvę 3,000 lietuvių—’86 “L. B.,” p. 7) ir New Yorko bei Baltimorės siuvėjų. Apie Darbo Karžygių “vadovų pasiklydimus visur kur,” “valdus draugystės su įvairiomis darbinėmis draugystėmis ir socialistais” rašė “L. B-so” redaktorius (1886 m. “L. B.” p. 78).

* * *

Susišelpimo draugijos susikūrė:

Ansonia, Conn., šv. Kazimiero.

Brooklyn, N. Y., susikūrė šv. Jurgio parapija, po keleto metų subankrutijusi.

Freeland, Pa., šv. Kazimiero;

Hazleton, Pa., šv. Jurgio (greit pakrikusią);

Jersey City, N. J., šv. Jurgio;

Pittsburgh, Pa., šv. Kazimiero;

Pittston'e, Pa., šv. Jurgio Kareivių (su kardais ir uniformomis);

Scranton, Pa., šv. Kazimiero;

Shenandoah, Pa., Blaivybės draugiją, kuri pakriko po keleto metų. "Ypatingai Blaivybės draugijos rūpesčiu 1889 m. likos išsiųstas į Lietuvą pakvietimas pas kun. A. Burbą, kad atvažiuotų į Šenadorį." ("L. A.," p.37.)

Šv. Petro ir Povilo draugija, paraginus mahanoy'iečių klebonui kun. P. Abromaičiui. Ši draugija su laiku turėjo per 400 narių, buvo didžiausia visoje apygardoje.

1889 m.

1889 m. susikūrė šv. Kazimiero parapija (Plymouth, Pa.) ir 8 draugijos (iš tų 6 susišelpimo draugijos):

Boston, Mass., šv. Kazimiero 1889 m. 4-VII ('95 "V. L.," p. 180);

Chicago, Ill., Lietuviško Varpo draugija, greit pakrikusi;

Pittsburgh'e, Pa., šv. Jadvygos (bendra su lenkais); Saldžiausios V. J. Širdies ('97 "G. A. L., N2);

Plymouth'e, Pa., šv. Jurgio, greit pakrikusi;

Plymouth'e, Pa., kun. A. Burbai, naujai susikūrusios lietuvių šv. Kazimiero parapijos klebonui, paėmus savo globon "Vienybę Lietuvninkų,"• to laikraščio redaktoriaus A. Turskio rūpesčiu sukurta Lietuviško Teatro draugija, suvaidinusi parapijos naudai pirmąjį Amerikos lietuvių scenišką spektaklį. Sekančių metų (1890) pradžioje ji pakriko, jos vyriausiam įkūrėjui pasitraukus iš "Vien. Liet." redaktoriaus vietos.

Tilžiškis Lietuvos inteligentų mėnesinis laikraštis "Varpas" (1890, N2) plačiai rašė apie šitos draugijos veiklą straipsnyje "Lietuvių teatras Plymouth'e, Pa." Pakartosiu kelis sakinius:

"...31 d. gruodžio 1889 m. Plymouth'o lietuviai įstengė pastatyti ant teatrališkų grindžių komedijėlę, parašytą A. Turskio, rėdytojo 'Vienybės,' prie kurios kun. Burba parengė keletą tinkančių eilelių. Įtalpa komedijėlės buvo tokia: Žmonės, prikalbinti žydų, aprašę kitiems savo žemę, traukia į Ameriką turtų ir laimės jį ieškoti. Iki pereina rubežių, žydai ir rubežiniai sargai apgrėbia išeivius ir šitie, su tuščiomis kišenėmis pasiekę Ameriką, turi ilgai vargti, iki gauna užcėdyti keletą skatikų, po kam vėl grįžta į Lietuvą atvaduoti savo užstatytas dubas ar apmokėti skolas...

“Perstatymas pasisekė... vakare susirinko į 400 žmonių... aktoriai atliko savo užduotį labai gerai...

“Prie to viso kun. B. žada tolesniame laike pasirūpinti vakarinę mokslinę del skaitymo, rašymo, rokundų.

“Taipgi paminėtinas dalykas, kad rėdystėje ‘Vienybės’ papūtė nauja dvasia... nuo Naujų metų netik viršutinė ‘Vienybės’ išžiūra atsimainė, bet atsimainė ir jos linkmė, su visu pakrypdama į lietuvių šalį...”

Shamokin’e, Pa., šv. Jurgio (bendra su lenkais);

Shenandoah, Pa., 1889 metais susikūrė Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Algirdo draugija, vėliaus susilaukusi didelio narių skaitliaus.

1889 m. pabaigoje Baltimore, Md., susikūrė Lietuvių Mokslo Draugija (žr. “V. Liet.” 1890, N1 ir N2), vėliau turėjusi šakas keliose lietuvių naujokynėse.

Šitoji draugija spaudino pas M. Jankų Bitėnuose žurnalą “Apšvietą.” Jos redaktorium rašėsi Dr. J. Šliupas, gyvenęs Šenadoryje. “Tėvyniškų Varpų” autorius Dr. V. Kudirka kelis syk rašė apie tą žurnalą (“Varpo” ’92 N8, ’93 N1 ir tt.) “Am. Liet. XIX š.” (p. 324—331) tilpo jos redaktoriaus credo—atsakymą Dr. V. Pietariui, “Algimanto” autoriui. “Apšvietai” su N14-15 užgėsus, 1893 m. pradėjo eiti socialistiškai anarchistiška “Naujoji Gaidynė,” užgėmusi 1894 m. 13 birželio dieną (“Vien. Liet.” p. 41) Mt. Carmel’yje.

To laikraštėlio recenzijas “Varpui” parašė Dr. P. Matulaitis (’94 “Varpas” N4). Kitur šiose knygose bus daugiaus apie tą dr-ją ir jos leidinius. (Žr. sk. XXVIII).

1890 m.

1890 m. susikūrė 6 draugijos—5 susiėelpimo:

Mahanoy City, Pa., Lietuvių Teatro draugija, sulošusi 22 d. vasario teatrą (1890 "V. L." N8) ir pakrikusi.

Pittsburgh, Pa., Jėzaus Širdies, šv. Juozapo (dvi draugijos);

Philadelphia, Pa., šv. Antano, šv. Kazimiero;

Wanamie, Pa., Gedemino;

Philadelphijoje tais (1890) metais susikūrė šv. Antano Lietuvių katalikų parapija, vėliaus šv. Antano draugijos vardu nupirkusi iš protestonų bažnyčią, paskliaus delei iškilusių vaidų pakrikusi (1911 "Žv." N15).

Kaip kitose vietose, taip ir čia grynai lietuviškos parapijos kūrėjai turėjo pergalėti "Saulės" leidėjo intrigas. 1891 m. "Vienybės Lietuvninkų" N13 (p. 157) šv. Antano parapijos komitetas nusiskundžia:

"...Bačkauskas visai kaip teršdamas šenadorio brolius rūpinimaisi apie uždėjimą liet. parapijos, zaunija, būk mes uždėjome parapiją drauge su lenkais... Pranešame visuomenei, kad mes savo tarpe lenkų nenorime pažinti; parapiją uždėjo vieni lietuviai ir pirsime bažnyčią."

* * *

1890 metų rudenyje "Susivienijimo" seime (žr. š. kn. sk. XXVI) iškilo dideli vaidai. Tiems vaidams išbujoti, kad net Lietuvos laikraščiuose ("Varpe") jų aidas atsimušė, labai daug padėjo "Lietuvos Mylėtojai" (buvusie "Lietuwiszkojo Balso" leidėjai) su šenadoriške Vytauto draugija atspausdinę brošūrą "Lietuvos Mesijas," kurios turinys buvęs nei šliupo šenadorio svetainėse prakalbų sutrauka ("Liet. Penn.," p. 113-118). "Saulės" leidėjas Bačkauskas skelbė tą leidinį "šliupo su kun. Burba

susidraugavimo vaisium." "Saulės" raštams daugelis patikėjo. Reaguodamas prieš tai M. Andriukaitis rašė 1891 m. "V. L." N7:

"...turiu ištarti žodį į 'Aulo' (taip "Vien. Liet." rašytojai pravardžiavo "Saulę.—A. M.) siuvėją. Tegul jis savo "Aulo" negirgždina ir nekeikia nekaltų žmogystų kaip p. Šliupą ar kun. Burbą už 'Lietuvos Messiją.' Ta knygutė yra išduota kaštu Vytauto draugystės, ją galima gaut atsiantus 10c ant šlokio adreso: M. J. Andriukaitis, 145 Bower Str., Shenandoah, Pa." ('91 "V. L.," N7, p. 85.)

"Vienybės L." redaktorius irgi matė reikalingu sekančios savaitės naujų leidinių peržvalgoje pasakyti apie tą 24 puslapių pamfletėlį:

...Knygutė kvepia taip vadinama 'bedievybe' ir jos išleidimą reikia parokuoti už nenaudingiausią dalyką del lietuvystės. Neišmanome, ką rašėjas ir jo draugai nori pasiekti per nugriovimą tikėjimo, to vienintėlio idealo mūsų žmonių ir jų apgynimo nuo nasrų maskoliškųjo Mamono ir vienintėlio šiandien šaltinio dorybės. Geriaus būtų tie Lietuvos 'mylėtojai' padarę, išduodami už tuos pinigus gerokų elementorių, o ne šitokį veikalą, kuris šioje nelaimingoje del lietuvystės gadynėje lyginasi peiliui po mūsų kaklu." ('91, "V. L.," N8, p. 109.)

Lietuvos inteligentų vardu rašė 1891 m. "Varpo" N10 apie tą Šliupo vienminčių leidinį Dr. V. Kudirka:

Knygutėje, pavadintoje „Lietuvos Mesijum“, tikiesi atrasti ar likimo išrinktą esybę, ką mokiniu ar darbais ir aukomis išpirks Lietuvą; ar naujus idealus, kurių prisilaikydama Lietuva iškils iš tarpo prispaustųjų ir nuvargintųjų tautų; ar naują kelią, kuriuomi eidami lietuviai išklamos iš balos, kur yra įklimpę. Ypač to tikiesi, nes išduotojas tos knygelės, teisybės mylėtojas,

sako, buk atradęs joje „daug originališkų pažvalgų“. Vienok to nerandi. Knygutę lengvai gali perskirti į dvi dali: pirmoje dalyje, ant 20 puslapių, trumpai surašytas kilimas ir gyvenimas Kristaus su keletu sudavimų krumpliais į pašonę kunigijai ir svietiškiems valdonams; antroje, ant 4 puslapių, sumegsta užbaiga, išvedimas rezultatų iš pirmos pamatinės dalies’...

„Nelabai galima pasitikėti ir ant užbaigos: 1) ji neturi jokio beveik ryšio su pirmąja dalimi, 2) surašyta taip neaiškiai, lyg būtų atskirus tarimai supašioti, kaip kortos, ir katros pirmiaus ištrauktos tapo, tos pirmiaus patalpintos. Čia autorius, pasispirdamas mat ant pamatinės įtalpos, užklausia pats savęs ir pats sau atsako”...

Pašiepęs, bet mandagiausioje formoje ir pa-
baigą, su pasigailėjimu Dr. Kudirka baigia savo
raštą:

“...Knygutė neturi jokios literatiškos vertės del mūs. Visa knygelė išrodo lyg plianas ir liuosi, nesujungti užsižyminimai autoriaus del didesnio ir aiškesnio kokio veikalo, tik tur būt mylėtojas teisybės, radęs rankraštį, mislijo, kad tas dalykas užbaigtas ir, nepasiklausęs attoriaus, pasiskubino atspausti; arba—radęs pradėtą rankraštį, pridėjo nuo savęs užbaigą, vardą ir davė lietuviams neblaivą dovaną ‘del prasiblaivinimo’.”

„Tegul „prasiblaivina“ lietuviai, perskaite „Lietuvos Mesiją“, ir toliau ant išdavinėjimo neužbaigtų filozofiškų myslių neaukoja viešų pinigų (L. M. išduotas kaštu Lietuvos Mylėtojų ir Vytauto draugystės), neturėdami dar nė vieno pusėtino pirmamokslinio rankvedžio?” (1891 „Varpas“, N. 10).